

BEZ MOTIVIRANOG VJEROUČITELJA NEMA KVALITETNOG VJERONAUKA

VALENTINA MANDARIĆ

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Katehetski institut
Vlaška 38, pp 432
10000 Zagreb

Primljeno: 1. 3. 2003.
Izvorni znanstveni rad
UDK 371.124:268
159.947.5:371.124

Sažetak

U svojim razmišljanjima o temeljnoj ulozi vjeroučitelja u vjeronaučnoj nastavi autorica polazi od ciljeva katoličkog vjeronauka u odgojno-obrazovnom procesu. U ovom članku pokušava odgovoriti na pitanje: zašto neki vjeroučitelji postižu izvanredne rezultate, a drugi veoma slabe ili nikakve? Problem je, prije svega, u motivaciji vjeroučitelja. Autorica o motivaciji kao temeljnom opredjeljenju (optio fundamentalis) vjeroučitelja razmišlja na temelju podataka dobivenih iz nekih socioloških istraživanja. Pomoću statističkih pokazatelja ona pokušava utvrditi u kojoj mjeri motivacija kod vjeroučitelja postoji ili pak nedostaje. Na kraju navodi nekoliko pokazatelja o (ne)motiviranosti i nekoliko važnih čimbenika koji mogu doprinijeti jačanju motivacije kod vjeroučitelja.

Ključne riječi: vjeroučitelj, motivacija, vjeronauk, Crkva

0. UVOD

»Religiozni odgoj« ili »katolički vjeronauk« ne mora *a priori* značiti nešto vrijedno, dobro i kvalitetno. Kvaliteta religioznog odgoja ponajprije ovisi o osobi koja odgoja i načinu na koji odgaja.¹ Ako netko ima diplomu iz teologije ili katehetike i mandat, to još uvijek ne znači da je dobar vjeroučitelj i dobar odgojitelj. Postoje velike razlike od vjeroučitelja do vjeroučitelja. Na tom tragu treba tražiti odgovor na pitanje zašto neki vjeroučitelj kod učenika postiže izvanredne rezultate, a drugi veoma slabe ili nikakve. Možda se odgovor krije upravo iza različitih motiva koji vjeroučitelja vode u njegovu vjeroučiteljskom radu.

U našem aktualnom društveno-političkom ozračju i odgojno-obrazovnom sustavu vjeronauk još uvijek ne uživa u cijelosti status drugih školskih predmeta. Za neke

je vjeronauk i nakon deset godina još uvijek strano tijelo u školskom *korpusu*. Općenito u našem društvu, koje je sve više obilježeno sekularizmom, religija, vjera, Bog i Crkva marginaliziraju se i imaju sve manje utjecaja na društveni život i oblikovanje javnog mnijenja. I, ako se netko u takvim okolnostima odluči biti vjeroučitelj, tj. baviti se poslom koji ne jamči sigurnost, društveni ugled, popularnost itd., je li uopće primjereno dovoditi u pitanje njegovu motivaciju? Dovoljno je prisjetiti se velikog broja ljudi koji su nakon demokratskih promjena ostavili svoj dotadašnji posao i bili spremni na različite stupnjeve doškovanja kako bi se stavili u službu Crkvi. Ili,

¹ Usp. U. KONSTANTINOWICZ, *Orientamenti e comportamenti sbagliati nell'educazione religiosa e morale*, u: »Pedagogia e vita« (1968-69), dicembre-gennaio, 180.

tolikih mladih ljudi koji su mogli birati druge fakultete, a odlučili su se za teologiju ili katehetski institut kako bi se posvetili vjeroučiteljskoj službi.

No, s druge strane, nikada dosad u našoj Crkvi nije bilo toliko osposobljenih vjeroučitelja (teologa, kateheta) koji su aktivno i s punim radnim vremenom uključeni u religiozni odgoj djece i mladih. Moglo bi se slobodno govoriti o »katehetskom proljeću« u našoj Crkvi. Ili, kako to naglašava *Opći direktorij za katehezu*, o »katehetskoj životnosti« koja se najvećma očituje u velikom broju svećenika, redovnika, a posebno vjernika laika koji se katehezi posvećuju s oduševljenjem i ustrajnošću.² S jedne strane Crkva u tom događaju prepoznaje dar Duha, a s druge se strane pita: kako to da se u većoj mjeri ne očituju plodovi »katehetske životnosti«, da se ne vide veći pomoci u životu Crkve, već se čuju suprotni glasovi koji nostalgично ponavljaju kako je prije bilo puno bolje. Naime, dobiva se dojam da tako velik broj profesionalnih vjeroučitelja i kateheta kroz sustavnu vjeronaučnu nastavu ne daje očekivane pastoralne rezultate. Možda je to samo moj dojam, ali ja tako nekako doživljavam sadašnju pastoralno-katehetsku praksu u našoj Crkvi. Gdje je zapravo problem? Za dublju analizu i mjerodavnu prosudbu potrebna su adekvatna empirijska istraživanja.

Kada je riječ o vjeroučiteljima, valja imati na umu specifičnost povijesnih okolnosti u kojima se Crkva u Hrvatskoj našla. U nedostatku stručno osposobljenog kadra, vjeroučiteljska i katehetska služba povjeravala se ljudima koji su pokazivali dobru volju i želju da pomognu Crkvi, ali im je nedostajala stručnost. Vjerujem da su postojali istinski motivi, ali nije bilo jasnog poimanja o tome što znači biti vjeroučitelj u javnoj školi i koje se sve kompetencije traže za takvu službu.

S desetogodišnjim odmakom trebali bismo se ozbiljnije suočiti sa sljedećim pitanjima: Koje se kompetencije traže od vjeroučitelja koji rade u školi i imaju li ih uistinu naši aktualni vjeroučitelji? Kakav status ima vjeronauk u cjelokupnom odgojno-obrazovnom sustavu, tj. koje mu je mjesto u integralnom odgoju i koja je njegova zadaća u ostvarivanju temeljnih ciljeva škole? Je li vjeroučiteljska služba svjetovna ili crkvena? Može li se vjeroučiteljski posao svesti na čisti profesionalizam ili je vjeroučiteljsko zvanje puno više od toga? Koliko Crkva ulaže u formaciju budućih vjeroučitelja, a koliko u permanentnu izobrazbu sadašnjih vjeroučitelja? Kakva je suradnja Crkve i Države na tom području? Samo jasni odgovori na ta i druga pitanja mogu stvoriti potrebne okvire unutar kojih se može promišljati profil vjeroučitelja i vjeronauka kao školskog predmeta. To su temeljne pretpostavke na kojima se treba temeljiti i naš govor o motivaciji vjeroučitelja.

U ovom izlaganju ja ću se zaustaviti na motivaciji kao temeljnom opredjeljenju vjeroučitelja, na tome u kojoj mjeri ona postoji ili pak nedostaje. Navest ću neke pokazatelje (ne)motiviranosti vjeroučitelja i ukazati na neke čimbenike koji mogu poticajno djelovati na motivaciju.

1. ULOGA VJEROUČITELJA U VJERONAUČNOJ NASTAVI

Bez obzira na to što još uvijek postoje neka neriješena pitanja vezana uz status vjeronauka kao školskog predmeta, a posljedica su loše primjene ili krive interpretacije

² KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu* (nadalje: ODK), Kršćanska sadašnjost i Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb 2000, br. 29.

potpisanih ugovora, usudila bih se reći da »opravdanost« vjeronauka u školi poglavito ovisi o profesionalnosti odnosno kvaliteti vjeroučitelja. O njemu ovisi kakvu će sliku o vjeronauku steći učenici, roditelji, drugi djelatnici škole i šira javnost. Vjeroučitelj svojim radom podiže ili pak narušava rejting vjeronauka, opravdava njegovo mjesto u školi ili ga pak dovodi u pitanje.

Klasična didaktika uči da su u odgojno-obrazovnom procesu najvažnija tri čimbenika: nastavnik, učenik i sadržaj.³ U naše se pak vrijeme sve više ističe važnost uloge roditelja, školske i šire društvene zajednice, masovnih medija, općenito društvenog ozračja u kojem se događa odgojno-obrazovni proces.⁴ Katehetsko iskustvo, kada je riječ o važnosti vjeroučitelja, pokazuje, a aktualno stanje vjeronauka u školi potvrđuje, da su uvijek na prvom mjestu katehete (vjeroučitelji), a onda katekizmi.⁵ Ovdje bih samo kratko napomenula da su središnje katehetsko pitanje u Hrvatskoj ovog trenutka vjeronaučni udžbenici. Oni su zaista potrebni, ali ne bi bilo dobro misliti da će novi udžbenici riješiti sve naše vjeronaučne probleme. Katekizam svoju vrijednost potvrđuje samo u rukama kvalitetnog vjeroučitelja. Još su sveti Oci naglašavali: »Svetost kateheta davala je snagu katekizmima.« Važnost uloge vjeroučitelja/katehete naglašava i *Opći direktorij za katehezu*: »Bilo koje pastoralno djelovanje, koje se u svojem ostvarenju ne bi oslanjalo na istinski formirane i pripremljene osobe, dovodi u pitanje svoju kvalitetu. Radna sredstva doista ne mogu biti učinkovita ako ih ne upotrebljavaju dobro pripremljeni katehete.«⁶ Kako vidimo, vjeroučitelj/kateheta je nosivi pilastar u svakom vjeronaučnom procesu. Zbog takve uloge, od njega se traže sposobnosti koje će mu omogućiti da bude posrednik između učenika i sadržaja (riječi Božje), vjeronauka i kulture, vjeronauka i drugih pred-

meta, vjeronauka i odgoja itd. Koje su to temeljne sposobnosti koje treba imati vjeroučitelj koji predaje vjeronauk u školi? Među katehetama i religioznim pedagogima postoje različita gledišta kada je u pitanju profesionalni profil vjeroučitelja/katehete.

No prije nego pokušam dati odgovor na postavljeno pitanje, željela bih upozoriti na problem koji mi se odmah nameće a povezan je s izobrazbom budućih vjeroučitelja. Suvremena izobrazba vjeroučitelja mora slijediti zahtjeve vjeronauka kao predmeta u javnoj školi. Naime, postavlja se pitanje imaju li profesori koji predaju na našim učilištima i institutima jasnu viziju ciljeva vjeronauka i temeljnih ciljeva javne škole. Ne postoji li, naime, opasnost da sadašnje generacije novih vjeroučitelja izlaze iz naših učilišta sa starim predodžbama, stavovima i sposobnostima koji ne odgovaraju aktualnim potrebama? Ovdje samo glasno razmišljam i postavljam načelno pitanje sa željom da se i taj problem, ako postoji i gdje postoji, olako ne zaobiđe. No vratit ću se profesionalnom profilu vjeroučitelja. Smatram da se kompetencije vjeroučitelja nužno moraju promatrati u odnosu s poimanjem vjeronauka i njegove temeljne svrhe unutar odgojno-obrazovnog sustava. Vjeronauk kao školski predmet promatramo kroz njegovu pedagošku narav, kulturnu vrijednost, sadržajnu specifičnost i izvornu metodologiju.⁷ Kako vi-

³ Usp. V. POLJAK, *Didaktika*, Školska knjiga, Zagreb 1985, str. 18.

⁴ Usp. L. BOGNAR – M. MATIJEVIĆ, *Didaktika*, Školska knjiga, Zagreb 1993.

⁵ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Il Rinascimento della catechesi*, Fondazione di religione santi Francesco d'Assisi e Caterina da Siena, Siena-Roma 1988, br. 200.

⁶ ODK, br. 234.

⁷ UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *Insegnare religione nella scuola*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1991, str. 175-180.

dimo, te četiri temeljne sastojnice upućuju na zajedništvo vjeronauka s drugim predmetima, ali u isto vrijeme upućuju na njegovu specifičnost u odnosu na druge školske predmete. Stavimo li takvo poimanje vjeronauka u odnos s vjeroučiteljevim profesionalnim sposobnostima, uočiti ćemo da i tu vrijedi tradicionalna trodjelna podjela koju susrećemo gotovo kod svih kateheta i religioznih pedagoga, po kojoj vjeroučitelj mora *biti*, *mora znati* i *mora znati činiti* (učitelj, odgojitelj, svjedok).

Vjeroučitelj je pedagoški djelatnik u školi i stoga svojim vjeroučiteljskim radom mora doprinijeti integralnom odgoju učenika, a to znači da mora imati sve kvalitete dobra odgojitelja. Vjeroučitelj je kulturni djelatnik u školi. On mora raditi na ostvarivanju temeljnog cilja škole – promicanju kulture kod učenika; mora pomoći da učenici prepoznaju ulogu religije (u našem kontekstu – kršćanstva) u cjelokupnom razvoju povijesti i kulture našeg naroda. Tu se od vjeroučitelja traži multidisciplinarna osposobljenost: poznavanje povijesti, filozofije, književnosti, zemljopisa, arheologije, likovnih umjetnosti itd. Vjeronauk se posebno prezentira po specifičnosti sadržaja. Ne samo da vjeroučitelj mora poznavati temeljne sadržaje vjere (teološka osposobljenost), već treba biti u dubokom suglasju s naukom Crkve (*sensus ecclesiae*), mora cjelovito i sustavno prezentirati sadržaje katoličke vjere u otvorenosti i dijalogu s drugim religijama. Od njega se očekuje duboko kršćansko iskustvo življeno na osobnoj razini, odnosno autentično svjedočanstvo, jer osim što je posrednik sadržaja, on je prije svega njihov vjerodostojni svjedok. Oni koji ga slušaju morali bi dobiti dojam da su ono o čemu im govori, u nekom smislu, njegove ruke opipale i oči vidjele. On mora imati zrelu vjeru koja se očituje u svjesnom prijanjanju uz Isusa Krista, od-

govornoj pripadnosti Crkvi i sposobnosti aktualiziranja važnosti vjere u rješavanju problema suvremenog čovjeka i društva. Stoga će Alberich istaknuti da nisu dobri katehete oni koji su možda pobožni i privrženi Crkvi, ali na neki način ostaju na margini društvenog i kulturnog života. Samo oni koji su duboko ucijepljeni u životnu stvarnost suvremena čovjeka mogu ponuditi vjeru kao ključ koji jedini vodi razumijevanju enigme ljudskog života.⁸ Vjeronauk bi trebao imati i vlastitu metodologiju, a ona zahtijeva iskusna vjeroučitelja koji će na znanstvenim temeljima i specifičnosti sadržaja graditi vlastitu. Potrebno je nadići improviziranje i empirizam, a pokazati adekvatnu »profesionalnost« u smislu operativnih sposobnosti. Pritom mislim na nastavna umijeća: planiranje i programiranje, izradbu nastavnog vjeronaučnog sata, vođenje i tijek vjeronaučnog sata, ostvarivanje radnog odnosno motivirajućeg ozračja i discipline, ocjenjivanje, osvrt i prosudbu vlastitog rada.⁹ Umijeće je višestruko djelovanje koje obuhvaća sve od poznavanja suvremenih medija do vježbanja djece kako će se prekriziti ili ponašati u crkvi. Dakle, vjeroučiteljeve sposobnosti trebale bi doći do izražaja na području odgoja, komunikacije, animiranja i programiranja.¹⁰ No kod nekih se vjeroučitelja zamjećuje da se u svom radu najviše oslanjaju na vlastitu intuiciju i dobar osjećaj, dok im je profesionalnost oskudna. Kod mnogih postoji dobra volja, pobožnost, privrženost Crkvi, ali im nedostaje stručnost. Netko je rekao: »Teško je doći do dobrih vjeroučitelja, a još teže osloboditi

⁸ Usp. E. ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 2002, str. 323.

⁹ C. KYRIACOU, *Temeljna nastavna umijeća*, Educa, Zagreb 1997.

¹⁰ Usp. ODK, 244.

se loših.«¹¹ O problemu profesionalnosti, koje je blisko povezano s motivacijom, treba sustavnije i ozbiljnije promišljati. Na to nas potiče činjenica da kod nekih vjeroučitelja postoji neusklađenost između onoga što situacija od njih traži (vjeronauk u školi) i onoga što oni objektivno mogu dati, da se razumijemo, često bez vlastite krivnje.

2. AUTENTIČNOST MOTIVACIJE VJEROUČITELJA

Za pojam »motivacija« u literaturi susrećemo nekoliko značenja: motiv, potreba, volja, zanimanje, svjedočanstvo, vrednota itd. Motivacija je složen i ambivalentan pojam koji traži interdisciplinarni pristup. Termin »motivacija« u psihologiji je zamijenio nekadašnji stariji pojam »volja« (imati volju za nešto = biti motiviran za nešto). »Motiviranost je takvo stanje u kojem je pojedinac iznutra ili izvana izazvan nekim potrebama, porivima, težnjama, željama ili motivima, a usmjeren prema postizanju nekog cilja, koji izvana djeluje kao poticaj na ponašanje«. ¹² Motivi su pak više uzrokovani unutarnjim stanjem čovjeka, tj. potrebama subjekta, te vanjskim poticajima k određenom cilju. Motivirano ponašanje je upravljeno prema određenom cilju, postizanje kojega subjekt drži sredstvom zadovoljavanja određene potrebe (motiva). Neki psiholozi poistovjećuju motive i čuvstva. Čuvstva su motori ponašanja dok su motivi putokazi koji ga usmjerauju. ¹³ Motivacija je kako vidimo podložna vanjskim i unutarnjim čimbenicima – ona je interakcija između pojedinca i njegova okruženja. Dok su motivi manje ili više trajno svojstvo osobe, motivacija je psihički proces zadovoljavanja motiva ili potreba. Neki su motivi urođeni, a neki usvojeni ili naučeni. Postoje tzv. univerzalni

motivi koji se mogu identificirati u svim civilizacijama i kulturama, iako je način njihova očitovanja i zadovoljavanja u pojedinim kulturama specifičan. Univerzalni motivi se temelje na potrebama. A razlika između potreba i motiva sastoji se u tome što je potreba stanje organizma izazvano nedostatkom ili viškom nečega u organizmu osobe ili njegovoj okolini, dok je motiv psihički doživljaj potrebe. Ponašanje ljudi je motivirano doživljenim potrebama. U svojoj hijerarhijskoj teoriji motivacije Maslow daje »piramidu potreba«: fiziološke potrebe (za odjećom, hranom, krovom nad glavom...), potrebe za sigurnošću (za stabilnošću, plaćom...), potreba za pripadanjem (za prijateljstvom...), potreba za poštovanjem (za ugledom...), potrebe za samoostvarenjem (za postignućem nečega). ¹⁴ Te potrebe doživljava svaki čovjek bez obzira na to čime se profesionalno bavi, i općenito ponašanje ljudi motivirano je doživljenim potrebama.

Kada je riječ o vjeroučitelju, uz te univerzalne motive svakako valja nadodati tzv. »više motive« (nadnaravne, vjerske motive), koji ne isključuju one prethodne. Naime, vjeroučiteljsko zvanje je duhovno zvanje, kao specifična aktualizacija krsnog poziva. Vjeroučiteljski poziv se ne bira, već

¹¹ Pod profesionalnošću razumijevamo integraciju znanja, sposobnosti, stavova i vrednota. Znanje se odnosi na činjenice, pojmove, principe i teorije, intelektualne, tehnološke i praktične sposobnosti; stavovi i vrednote odnose se na posao shvaćen u njegovoj cjelini, bilo u odnosu na institucionalne međuljudske odnose, bilo u poimanju sebe, skupine ili šire zajednice. Usp. M. PELLERER, *Educare. Manuale di pedagogia come scienza pratica-progettuale*, LAS, Roma 1999, str. 270.

¹² B. PETZ (ur.), *Psihologijski rječnik*, Prosvjeta, Zagreb 1992, str. 251-252.

¹³ N. PASTUOVIĆ, *Edukologija – integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, Znamen, Zagreb 1999, str. 207.

¹⁴ Usp. *isto*, 208-209.

se pojedinac odaziva na Božji poziv: kateheta je preko Crkve posvećen i poslan od Krista.¹⁵ Svijest o vlastitom poslanju plod je unutarnjeg dijaloga koji Bog vodi sa svakim pojedincem. Svijest o vlastitom poslanju proizvodi unutarnju potrebu koja se pretvara u inerciju – snagu koja pokreće iznutra. Ako se vjeroučiteljsko zvanje ne temelji na »poslanosti« od Nekoga za druge, onda sâm profesionalizam, pa bio on na zavidnoj razini, neće biti dovoljan da vjeroučitelj opravda primljenu *missio canonica*. Zato je neophodno da vjeroučitelj od samog početka potvrdi motivaciju koja je u temelju njegove raspoloživosti i da radi na daljnjem sazrijevanju autentične motivacije, a to je – izvršiti vlastito poslanje od Boga, preko Crkve, u Crkvi.

Kakvu ulogu ima motivacija u radu vjeroučitelja? Autentična motivacija je za učitelja temeljni čimbenik u ostvarivanju njegove odgojne zadaće. To posebno vrijedi za vjeroučitelja ukoliko njegova emotivna identifikacija sa sadržajima koje prenosi i s ulogom učitelja ne predstavlja samo temeljni kriterij njegove autentičnosti s učenicima, već mu pomaže poboljšati kvalitetu svog poučavanja, tj. s didaktičkog aspekta intenzivniji angažman u rješavanju konfliktnih situacija i pomaže mu da se ne obeshrabri kada doživi pasivnost, a ponekad i odbijanje komunikacije od strane učenika.

Zadaća vjeroučitelja veoma je složena i zahtjevna. U vezi s tim Exeler naglašava da temeljni problem vjeronaučne nastave nije prezentiranje sadržaja, već sam vjeroučitelj. Naime »...povezanost s osobom Isusa Krista može se postići samo preko onih koji stvarno žive tu povezanost. U tom smislu, može se reći da većina ljudi ne zauzima vjernički stav na temelju promišljanja, već na temelju vjerodostojnosti onih koji daju svjedočanstvo svoje vjere. Prema tome, sadržaji koji se obrađuju na vjeronauku mo-

gu se samo prenijeti preko svjedočanstva onih koji ih žive na osobnoj razini. Istina koja nas duboko potrese, redovito do nas dolazi preko drugog čovjeka. To posebno vrijedi za evanđelje«¹⁶. Autentičnost vjeroučitelja bitno se sastoji u emotivnoj identifikaciji s kršćanskom porukom (prijažnje uz Isusa Krista) i u sposobnosti za preuzimanje pastoralne odgovornosti. U protivnom, kada vjeroučitelj ne djeluje autentično, učenici su skloni omalovažiti sadržaje koje on tumači i zauzeti obrambeni stav u odnosu prema njemu.¹⁷

Motiviran vjeroučitelj pobuđuje motivaciju kod učenika, i obrnuto. O vjeroučitelju najviše ovisi prijem sadržaja koji nudi. Dobro se usvaja ono što se uči rado, s užitkom, s ljubavlju, sa zanimanjem – *Amor docet artes*. Ne prihvaća se samo ono što se razumije već i ono što nas usrećuje. Ono što nam drugi nudi postat će dio nas samo ako pronalazi odjeka u nama, kako to lijepo izriče Goetheov dvostih: »Hladno govori tvome razumu svaki učitelj, uvijek ostaje mrtva stvar, kada ti dolazi izvana kao strana stvar. Ono što ti drugi daju, može biti najvrednija stvar, ne vrijedi ako ne pronalazi odjeka u dnu tvoje duše.«¹⁸ Mogli bismo reći da intenzitetom kojim sadržaj odzvanja u našoj vlastitoj nutrini, pobuđuje zanimanje i nalazi odjeka kod onih kojima ih prenosimo. Kada su filozofa Demostena pitali tko je najbolji učitelj, odgovorio je: »Onaj koji nastoji najprije ostvariti u sebi ono što želi ostvariti u drugom.«

¹⁵ Usp. *RdC*, br. 185.

¹⁶ H. FRANTA, *L'insegnamento della religione e la piattaforma comunicativa: riflessione e proposte sulla comunicazione relazionale*, u: C. BISOLI – Z. TRENTI, *Insegnamento della religione e professionalità docente*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1988, str. 229-230.

¹⁷ *Isto*, str. 230.

¹⁸ O. WILLMANN, *Didattica come teoria della cultura*, La Scuola, Brescia 1962, str. 282.

3. OD MINIMALNE DO MAKSIMALNE MOTIVACIJE

Budući da u Hrvatskoj još uvijek ne postoje cjelovita empirijska istraživanja o vjeronauku i vjeroučiteljima, eventualne presudbe trebat će uzeti s određenom rezervom. Naime, postoje podaci iz drugih zemalja i neka istraživanja kod nas čiji rezultati *implicito* mogu biti pokazatelji (ne)-motiviranog vjeroučitelja i (ne)kvalitetnog vjeronauka.

Kada je riječ o budućim vjeroučiteljima, važno je da kandidat ima početno opredjeljenje (*optio fundamentalis*) kao bitnu pretpostavku za daljnje oblikovanje duhovnog i profesionalnog identiteta. Identitet nije nešto što se stječe jednom zauvijek (činom upisa na teologiju ili katehetski institut), već je to proces u trajnom nastajanju. Ali, ipak je važan upravo taj minimum koji jamči da se u budućnosti može postići i maksimum. Kada smo već kod kandidata, još mi je živo u sjećanju razredbeni ispit unutar kojeg je motivacijski test važan čimbenik u cjelokupnom razredbenom postupku. Budući da već niz godina sudjelujem u konzultacijskim razgovorima s kandidatima, kod kojih pokušavamo otkriti temeljne motive za izbor vjeroučiteljskog zvanja, sve više primjećujem slabost kandidata u poimanju uloge vjeroučitelja i vjeronauka kao školskog predmeta. Kod nekih kandidata u motivaciji prevladavaju vanjski čimbenici, koji često nisu dovoljan temelj za ozbiljan četverogodišnji studij (jer se nisu uspjeli upisati na drugi fakultet, na nagovor prijatelja, jer je župnik obećao radno mjesto u školi ili u župi). Ostaje pitanje: je li moguće kod takvih kandidata probuditi više motive koji će ih pokrenuti iznutra i oduševiti za vjeroučiteljski posao? Ponavljam, važna je početna motivacija, ali je još važnije da tijekom studija motivacija

jača i da se tamo gdje je još uvijek konfuzna ili je čak nije ni bilo, jasnije artikulira. U tom procesu važnu ulogu imaju profesori koji predaju na institucijama za formaciju budućih vjeroučitelja. U vezi s formiranjem budućih vjeroučitelja/kateheta nameće se nekoliko pitanja na koja valja tražiti adekvatan odgovor. Kakvu sliku treba prenijeti mladom vjeroučitelju o njegovu budućem zvanju i zadaćama? Tko i kako odabire kandidate za vjeroučitelje – župnik, prijatelj ili se to zvanje rađa u župnoj zajednici? Koje znanje i sposobnosti mora imati vjeroučitelj kada počne predavati u školi? Tko prati i vrednuje njegov rad? Postoje li mehanizmi u Crkvi i u školi koji stimulativno djeluju na kvalitetu rada ili ga pak neke pojave u Crkvi i društvu demotiviraju.

U susjednoj se j Italiji nekoliko istraživanja bavilo pitanjem motivacije vjeroučitelja.¹⁹ Tako je na pitanje: Zašto želiš postati kateheta/vjeroučitelj?, dobivena lepeza odgovora iz koje se jasno vidi mnoštvo različitih motiva: da bih bolje odgajala svoju djecu, na poticaj prijatelja, na nagovor župnika, da budem koristan drugima, da razriješim vlastite religiozne sumnje, da sudjelujem u životu zajednice, da pomognem župniku, da produbim vlastitu vjeru, iz ljubavi prema Bogu (36,5%).²⁰ Kako vidimo, zadnji odgovor oslikava najzreliji vjeroučiteljev identitet i duboku motivaciju koja nije plod vanjskih okolnosti, već izraz unutarnjeg uvjerenja – ljubav prema Bogu ispred je crkvenog služenja (koje ponekad može biti samo instrumentalno) i odgovor-

¹⁹ Usp. G. MORANTE, *I catechisti parrocchiali in Italia nei primi anni '90*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1996; G. CAPRARO (ur.), *I diplomati in scienze religiose tra insegnamento e pastorale*, Edizioni Dehoniane, Bologna 2001.

²⁰ Usp. G. MORANTE, *I catechisti parrocchiali in Italia nei primi anni '90*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1996.

nosti za braću. Jasno je da kod većine prevladava raspoloživost, koja međutim često ostaje na razini operativnog sredstva, a nije plod dubokog unutarnjeg opredjeljenja.

Indikativno je i jedno drugo istraživanje²¹, čiji rezultati ukazuju na problem koji se u nekoj mjeri može identificirati već i u našoj sredini. Kod većine vjeroučitelja motiv za izbor vjeroučiteljskog zvanja je: religiozna formacija učenika (50%), evangelizacija kulture (40%), vjera (35%), uz napomenu autora da je vjera devedesetih bila na prvom mjestu. Ovi podaci ukazuju i na promjenu u shvaćanju uloge vjeronauka u školi. Zanimljiv je podatak da 41,2% ispitanika razmišlja o napuštanju vjeroučiteljskog zvanja jer ne mogu dobiti stalno radno mjesto.²² Bilo bi zanimljivo istražiti postoje li slične naznake i u Hrvatskoj.

O aktualnom stanju vjeroučitelja i vjeronauka u Hrvatskoj, rekli smo, nema cjelovitijih istraživanja, ali postoje neka socio-religijska istraživanja koja su samo uzgredno dodirnula temu vjeronauka i vjeroučitelja. Vjerujem da nam neki rezultati mogu indirektno biti važan pokazatelj o (ne)kvaliteti vjeronauka i (ne)kvaliteti vjeroučitelja, o tome kakvo se ozračje stvara o vjeronauku u školi. Ovdje ću navesti tri takva istraživanja. U *Europskom istraživanju vrednota 1999.* (rezultati za Hrvatsku)²³ podaci koji su se odnosili na vjeronauk u školi pokazuju da većina učenika prihvaća vjeronauk kao školski predmet, s prepoznatljivom tendencijom kod jednog broja učenika da ga zamijene nekim drugim predmetom. Slične podatke nalazimo i u istraživanju *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*.²⁴ Više od polovice vjeroučenika zadovoljno je vjeronaukom, a svaki peti smatra da bi ga trebalo zamijeniti drugim predmetom ili pak da mu nije mjesto u školi. Što se pak tiče kvalitete vjeronauka u školi, najveći broj vjeroučenika ocijenio

ga je zadovoljavajućim, a tek svaki deseti jako dobrim.

Za našu temu čini mi se zanimljivim jedno novije istraživanje koje možda nije toliko znanstveno utemeljeno i možda nije reprezentativno, ali svakako je indikativno. Istraživanje je u okviru seminarskog rada provela grupa studenata četvrte godine Katehetskog instituta u Zagrebu, a predmet istraživanja bio je status vjeronauka u srednjoj školi.²⁵ Uпитnik je uključivao nekoliko pitanja na koja nam odgovori mogu biti zanimljivi i na temelju kojih možemo izvući neke zaključke. Evo nekih pitanja. Vjeroučenici su imali zadatac navesti pet najdražih predmeta i ocijeniti ih od 1 do 5. Rezultati: u nekim školama vjeronauk je ocijenilo izvrsnim 62,2% učenika, a u nekim školama tek 6,9%. (Čini se da to ipak ovisi o vjeroučitelju!) Najveći broj učenika ocijenio je vjeronauk ocjenom dobar. Na pitanje: iz kojeg predmeta imate najboljeg profesora? iz vjeronauka, odgovorilo je u nekim školama 21 %, a u neki-

21 G. CAPRARO (ur.), *I diplomati in scienze religiose tra insegnamento e pastorale*, Edizioni Dehoniane, Bologna 2001.

22 Usp. R. ROMIO, *La figura dell'insegnante di religione come emerge da recenti ricerche*, u: M. CIMOSA (ur.), *L'insegnante di religione nell'attuale rinnovamento dell'educazione scolastica*, LAS, Roma 1988, str. 25-45.

23 *Europsko istraživanje vrednota – EVS – 1999. Podaci za Republiku Hrvatsku*, u: »Bogoslovna smotra« 70(2000), br. 2.

24 V. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar« u suradnji s Katoličkim bogoslovnim fakultetom, Zagreb 2000.

25 Ovo parcijalno istraživanje provedeno je u okviru seminarskog rada studenata četvrte godine Katehetskog instituta KBF-a iz predmeta »Religiozni odgoj i kateheza adolescenata i mladih«. Predmet studentskog istraživačkog rada bio je *Status vjeronauka u srednjoj školi*. Istraživanje je provedeno u šest srednjih škola (Županja, Slavonski Brod, Sisak, Zabok, Zagreb) i obuhvatilo je 367 srednjoškolaca iz prvog i trećeg razreda.

ma 0%. Najzanimljivije sadržaje nude sljedeći predmeti: vjeronauk na trećem mjestu, povijest na prvom. Koji sadržaji nedostaju vjeronauku? 75% učenika odgovorilo je: »životne teme«. Vama prepuštam interpretaciju ovih rezultata, koje doduše ne moramo uzeti previše ozbiljno, ali bih voljela da ih olako i ne previdimo.

Situacija je veoma slična u Italiji. Navest ću samo odgovore na jedno pitanje koje je bilo upućeno srednjoškolicima a odnosilo se na to kakav osjećaj gaje prema vjeroučitelju. Rezultati: jako negativan 0,9%, prilično negativan 7,1%, indiferentan 35,7%, prilično pozitivan 29,5% i jako pozitivan tek 7,1%.²⁶

4. NEKI POKAZATELJI (NE)MOTIVIRANOSTI VJEROUČITELJA

Za uočavanje mogućih pokazatelja (ne)-motiviranosti vjeroučitelja, treba se na trenutak vratiti na Maslowljevju »piramidu potreba«²⁷ i utvrditi može li vjeroučitelj kroz vjeroučiteljski rad zadovoljiti temeljne potrebe: fiziološke potrebe (plaća), potrebu za sigurnošću (siguran posao), potrebu za pripadanjem (pripadanje zajednici, župnoj zajednici, školskoj zajednici, Crkvi), potrebu za poštovanjem (ugled), potrebu za samoostvarenjem (napredovanje). Ako nisu zadovoljene temeljne potrebe, one izazivaju slabljenje motivacije.

S druge strane, nameće se pitanje: je li zadovoljavanje temeljnih potreba koje čovjek instinktivno osjeća dovoljno za visoku motiviranost vjeroučitelja ili su nužno potrebni neki drugi motivi (religiozni, vjernički) koji mogu motivirati vjeroučitelja za kvalitetan rad, pa i onda kada mu nije omogućeno zadovoljavanje navedenih potreba? To prije svega ovisi o početnoj opredijeljenosti (svijest o poslanju). Stoga tamo

gdje se nije »doživio poziv« ne može biti ni autentične motivacije. Može li biti kvalitetan vjeroučitelj onaj kojemu je dobra plaća i sigurno radno mjesto jedini važan motiv u njegovu vjeroučiteljskom radu? Ili pak, je li moguće da netko bude snažno motiviran a da zato ne dobiva nikakvu naknadu? Pitanje volontera! Čini se da je, kako upozoravaju psiholozi, potrebno ipak najprije zadovoljiti temeljne potrebe da bi se u čovjeku probudili »visoki motivi«. Vjerujem da je svima nama jasno da se bez temeljnog vjerničkog motiva (iz vjere, iz ljubavi prema Bogu, radi kraljevstva Božjeg, u službi Crkve itd.), ne može govoriti o dostatnoj motivaciji kod vjeroučitelja. No to ne znači da smijemo previdjeti temeljne čovjekove potrebe, koje su pretpostavka i za kvalitetan vjeronauk, kao što su: potreba za sigurnošću, potreba za kreativnošću, potreba za slobodom, potreba za uspjehom, potreba za komunikacijom, potreba za priznanjem, potreba za odgovornošću, potreba za autonomijom itd.²⁸ Trebalo bi utvrditi koliko vjeroučiteljsko zvanje u sadašnjim okvirima može zadovoljiti neke od temeljnih potreba. Može li vjeroučitelj u svom radu postići uspjeh koji će priznati učenici, kolege, škola, Crkva, Ministarstvo? Kako napredovati u struci? Kako biti siguran za radno mjesto kada netko drugi odlučuje o njemu i o mandatu?

Institut religijskih znanosti u Veneciji proveo je istraživanje među vjeroučiteljima čiji rezultati ukazuju na neke pojave unutar Crkve i društva koje smanjuju mo-

²⁶ ISTITUTO DI TEOLOGIA PASTORALE UNIVERSITÀ PONTIFICIA SALESIANA – M. POLLO (ur.), *L'esperienza religiosa dei giovani*, 2/1. I dati, Elle Di Ci, Leumann (To) 1996, str. 349.

²⁷ N. PASTUOVIĆ, nav. dj., str. 209.

²⁸ Usp. G. B. BOSCO, *Psicopedagogia a servizio dell'evangelizzazione*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1977, str. 27.

tivaciju vjeroučitelja.²⁹ Naime, trećina ispitivanja, u ovom slučaju diplomiranih teologa i kateheta, smatra da diplomirani vjeroučitelji nisu dovoljno vrednovani u svom pastoralnom radu. Isto tako smatraju da nemaju dovoljno prostora, tj. mogućnosti za primjenu stečenog znanja. Oni navode i moguće uzroke takvog stava:

- nedostaje pastoralno planiranje koje bi vrednovalo sve ljudske potencijale u Crkvi,
- pastoral je još uvijek shvaćen kao pasivna suradnja, odnosno izvršavanje određenih naredbi koje dolaze odozgo,
- instituti i teološka učilišta nisu dovoljno bliski župnicima, ne u smislu da oni ne znaju za njih, nego među njima ne postoji dublja suradnja,
- znanja stečena na učilištima nisu dostatna za pastoralne službe,
- bračne i obiteljske obveze vjeroučitelja laika.³⁰ (Uzme li se u obzir srednja dob naših vjeroučiteljica, vidi se da je riječ o mladim majkama koje moraju skrbiti za malu djecu.)

Zatim, opterećenost koja može itekako demotivirati. Tu mi padaju na pamet sestre vjeroučiteljice koje su u isto vrijeme voditeljice crkvenog pjevanja, vjeroučiteljice u školi, katehisticke u župi, a druge poslove neću spominjati... to one najbolje znaju.

Zatim, nedostatak eklezijalne svijesti kod vjeroučitelja. Ne mislim tu prvenstveno na vjerovanje u otajstvo Crkve i njenu ulogu »sveopćeg sakramenta spasenja«, to se pretpostavlja, već na vjeroučiteljevu ukorijenjenost u život crkvene zajednice i prakticiranje religiozne prakse (sakramentalni život). Osobno mislim da vjeroučitelj koji intenzivno ne živi sakramentalni život ne može biti vjeroučitelj, a još manje može pripremati djecu za sakramente. Bez snažnog kršćanskog identiteta (zrele vjere)

svaka, pa ne znam kako bila savršena, metodičko-pedagoško-didaktička sposobnost brzo se pretvara u čisti tehnicizam koji nije u stanju motivirati učenike.

S didaktičkog aspekta važno je uočiti da motivacija nije trajno stanje koje se jednom postigne i ostaje nam zauvijek. Ona uvelike ovisi o mogućnostima za ostvarivanje određenih ciljeva koje pojedinac pred sebe postavi. Motivacija pod utjecajem vanjskih ili unutarnjih čimbenika jača ili slabi. Diploma nije doživotni dokument koji nekome jamči uspjeh niti je garancija kvalitetnog vjeroučiteljskog rada. Ona tek daje mogućnost ulaska u vjeroučiteljsko zanimanje. Njegov profesionalni profil ovisi o daljnjem vlastitom ulaganju, usavršavanju, sazrijevanju u vlastitoj vjeri. Ulaganje (vremenski i materijalno) u vlastito zanimanje jedan je od vjerodostojnih pokazatelja motiviranosti. Isto tako, odnos vjeroučitelja prema vjeronaučnim udžbenicima pokazatelj je njegove profesionalne zrelosti i unutarnje motiviranosti. O vjeroučitelju ovisi hoće li učenici u vjeronaučnom udžbeniku prepoznati »knjigu života« u kojoj će moći naći odgovore na pitanja koja im nijedan drugi predmet ne može pružiti (naravno da to ovisi i o kvaliteti vjeronaučnih udžbenika).

5. ČIMBENICI KOJI POZITIVNO DJELUJU NA MOTIVACIJU

I na kraju bih istaknula nekoliko čimbenika koji mogu stimulatивно utjecati na motivaciju. Tamo gdje ih nema doći će do slabljenja motivacije, a time i do pada kvalitete vjeronauka u školi.

²⁹ G. CAPRARO (ur.), nav. dj., Edizioni Dehoniane, Bologna 2001.

³⁰ *Isto*, 85.

- Razvijati prikladni pastoral kateheta/ vjeroučitelja koji će doprinijeti sazrijevanju za zvanje vjeroučitelja. Odgovorni svećenici u crkvenim zajednicama sa svojim suradnicima imaju zadaću prepoznati i promicati poziv vjeroučitelja. Takav stav bi trebao biti prepoznatljiv i u preporukama koje župnici pišu za vjeroučitelje. Događa se da se kandidat i župnik prvi put susretnu kada kandidat zatraži preporuku. Nažalost, i takvi kandidati dođu s preporukom.
- Bogatija i kvalitetnija duhovna skrb za vjeroučitelje, posebno laike. Tu bih spomenula problem »mladih vjeroučitelja« kojima je potrebna duhovna potpora i pratnja na putu sazrijevanja u vlastitoj vjeri.
- Kvalitetna, permanentna, sistematična i programirana izobrazba vjeroučitelja. Kod nas još uvijek nema razrađenog itinerarija za permanentno obrazovanje, već je riječ o epizodnom ili prigodnom okupljanju vjeroučitelja.
- Bolja suradnja između biskupijskih katehetskih ureda i teoloških učilišta u formiranju vjeroučitelja.
- Osobno ulaganje u vlastitu struku (vrijeme i novac).
- Sustavnije i kvalitetnije organiziranje pripravnicičke godine (mentori, stručni ispiti, ispitne komisije itd.).
- Reizbor u mentorsku službu na temelju cjelovitog, stručnog i sustavnog praćenja rada mentora i njihovog doprinosa na području religioznog odgoja. Kvalitetan rad trebao bi biti jedini kriterij. U tom smislu treba i konkurenciji dati mjesta.
- Otvaranje radnih mjesta za diplomirane teologe i katehete, kao i rješavanje statusa onih vjeroučitelja koji nemaju adekvatnu diplomu (mislim na pozitivan ishod).
- Racionalnija raspodjela vjeroučitelja, pri čemu treba više poštivati sposobnost i senzibilnost za dobne skupine. Kvalitetni vjeroučitelji potrebni su u svim školama i svim sredinama.
- Pri izdavanju mandata i zapošljavanju vjeroučitelja kvalitetnija suradnja s institucijama koje profesionalno osposobljavaju vjeroučitelje. Ne bih uvijek dala prednost preporuci župnika, ali bih je uvažavala.
- Omogućiti neku vrstu »natječaja«, kako bi profesionalnost uistinu bila temeljni kriterij te bi se, gdje je to potrebno, mogla ostvarivati »razmjena« ili »zamjena« među vjeroučiteljima.
- Uspostaviti sistem nagrađivanja koji ima dvostruki učinak: unutarne zadovoljstvo i dobivanje određenih povlastica i nagrada – natjecateljski duh je pozitivan izazov i djeluje motivirajuće.
- Odgovorni u Crkvi trebali bi pokazivati više skrbi za vjeronauk i vjeroučitelje, vrednovati ulogu i odgovornost vjeroučitelja. Vjeroučitelji nisu »proizvod«, već su dar Božji Crkvi, stoga ih treba prihvatiti, poštivati, ulagati u njih, priznati njihov doprinos izgradnji kršćanske zajednice.
- U crkvenim i svjetovnim medijima više prostora dati pozitivnim iskustvima iz rada vjeroučitelja u školi. Potrebno je više učiniti za stvaranje pozitivnog ozračja u društvenoj javnosti. To se ne postiže samo obrambenim stavom, već isključivo kvalitetnim vjeronaukom.

6. ZAKLJUČAK

Neka nam kao podsjetnik i poticaj posluže riječi R. Dottrensa koje je on još 1966. napisao u deklaraciji UNESCO-a, a koje ovdje donosimo u neznatno prilagođenom obliku:

»Izvršavat ću svoju vjeroučiteljsku zadaću svjesno, odgovorno i ponosno. Moji vjeroučenici bit će ne samo učenici nego i moja djeca, i neću nikada zaboraviti da za njihovu sudbinu i sâm snosim dio odgovornosti.

Sačuvat ću svim raspoloživim sredstvima čast vjeroučiteljskog poziva.«³¹

³¹ Preuzeto iz: A. BEŽEN – F. JELAVIĆ i dr., *Osnove didaktike*, Školske novine, Zagreb 1993, str. 78.